

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים וארבע

פרק כ"ג - קניית מערה המכפלה

חיי שרה (תשכ"ח)

א. שאלה כללית

פ.צ. מלמד "קניית מערה המכפלה". (תרביץ השי"ג עמ' 11-18).

לגר תושב לא היתה זכות לקנות קרקע, אף לא לקבורה. במקומות שממך וממכר קרקעות בין שני אנשים משבטים שונים היה אסור, אפשר היה להערים על החוק בדרכים שונות, ואחת מהן היתה בחינת הקרקע במתנה. הנה התורה אוסרת למכור את האדמה לצמיתות, אלא (ויקרא כ"ה ט"ו) "שני הבואות ימכור לך". וכן התקיימה (במ' ל"ו ט') "ולא תסרב נחלה ממטה למטה אחר". ובוודאי שגם בחיים נהג חוק זה של אסור מכירת נחלת אבות. ועל כן אנו סוצאים באחאב... (ומביא ראיה ממלכים א' פרק כ"א!)

- 1) מהי הפליאה הסבוגנית בפרקנו המתפרשת יפה ע"י השערה זו?
- 2) מהי ראיתו מענין כרם גבות (מל' א' כ"א)?

ב. ר' שמעון אדוני נשיא אלקים אתה בתוכנו;

תרגום אונקלוס: קבל מנא, רבונא.

ראב"ע ד"ה אדוני: ולא "אדוננו", לשון הסדר ואין מדרך מוסר לשום אחרים שותפים עמו.

ר' שלמה דובנא (באור) (אחרי הביאו את דברי הראב"ע הנ"ל) אמנם אנכי לא ידעתי בזה דרך מוסר, כי הסדר בעד כולם ידבר ומלחם על לשונו, ובכלל דבריו דבריהם, ואולי נהפוך הוא שאינו מדרך מוסר, שהשליח המדבר בעד כלם יפרש בדבורו שלא יקבלו לאדון רק על עצמו ולא על שולחיו ולדעתו (=של ראב"ע) אונקלוס ותרגום יונתן עברו חוק ומוסר... לכן נראה לי, שמילת "אדוני" פה הוא שם על משקל זה, כאשר מצאנו תארים רבים ביו"ד האמנתו-בסופט, קצתם ליחס האיש על שם מקומו או מספחתו כמו: יהודי, אדומי, פלשתי; וקצתם על שם המקרה שחוצה לו, כמו: "עירי", וקצתם על שם המקרה הטבעי אשר לו ובאחת בסדרתו, כמו: אכזרי, רחמני... ואמר התאר הזה בשני אופנים: "אדון", "אדוני" כמו (איוב מ"א ב') "לא אבנב כי יעירנו", (ירמיהו ר' כ"ג) "אכזרי הוא ולא ירחמו". ויש חילוק ביניהם, כי בבוא השם בלא יו"ד בסוף, תבוא ה"א הידיעה בראש, ולא ישוב האוטר: "שמענו, אדון!" רק: "שמענו, האדון". אך בבואו עם יו"ד בסוף אין צורך אל ה"א הידיעה... ויהי באורו בלשון אשכנז: הערע אונז, הערר:

- 1) מה ראה אונקלוס לתרגם כפי שתרגם?
- 2) מהי בקורת הבאור על הראב"ע?
- 3) האפשר להביא הוכחה לדברי בעל הבאור מיהושע י' א', ומשופטים א' ה'?

ג. ר' שמעון אדוני נשיא אלוקים אתה בתוכנו
במבחר קברינו קבור את מתך...

בראשית רבה ט"ב (ה')

(בר' י"ד) "כל אלה חברו אל עמק השדים" - שלשה שמות בקראו לו: "עמק השדים", "עמק שוח", "עמק סוכות"...

"עמק שוח" - ר' ברכיה דר' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן: ששם חשור כל עובדי כוכבים וקצבו ארזים ועשו לו (=לאברהם) בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה והיו מקלסין לפניו ואומרים: (בר' כ"ג ו') "שמענו אדוני נשיא אלוקים אתה בקרבנו". אמרו לו: "מלך אתה עלינו נשיא אתה עלינו, אלוה אתה עלינו". אמר להם: (=אברהם): "אל יחטר העולם סלכו ואל יחטר העולם אלוהי".

א x 1) מה ראו בעלי המדרש לשים את פסוקנו בפי העמים אחרי מלחמת המלכים, והלא בתורה אמרו אותו אחרי סות שרה?

א x 2) בשתי הוראות נדרש ע"י חז"ל הנסוי עמק השוח, מה חן שתי ההוראות?

3) מניין לקחו חז"ל שהכתיבו את אברהם בשלשת התארים האלה (מלך, נשיא, אלוקים)?

(וע' ירמיהו כ"ב י"ח; ל"ד ה')

ד. ט' בכסף טלא יתגבה לי בתוככם לאחוזת קבר.

רב סעדיה גאון (תרגום ש.ז.). סקרי תרביץ תשי"ט 303-324.
בתקוני הרב קפאה תרביץ תשכ"א 240-241).

והוסיף "בתוככם" מפני שאתם קרוביו או שכניו, שלא התגעו מסני בדין בן המצור.

פלמר, שם:

כשהוא רואה שבני חת מסרבים למכור לו בצורת מתנה, פונה הוא בבקשתו אל המוסד העליון "עם הארץ" בבקשה מסויימת שיבקשו מעפרון - ויתן לו "את מערת המכפלה אשר לו..." לאחוזת קבר. אלא מכאן חכמים אברהם שנוי קל בלשונו. קודם אמר "אחוזת קבר עמכם", ועכשו בפנותו למוסד העליון הוא מבקש "בתוככם".

- (1) מה ההבדל בפירוש המוסד בין רס"ג לבין דברי פלמר?
- (2) כיצד אפשר להסביר את השנוי שהכניס אברהם לדבריו?

ה. ט' ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדה בכסף מלא יתננה לי

י"ח לא אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבור מתוך.

סדרש הגדול: חיי שרה

(ט') "בכסף מלא יתננה לי: מכאן אמרו: קרקע בקניית בכסף בשטר ובחזקה.

(י"א) "לא אדוני שמעני השדה נתתי לך: בא וראה מה הרשעים עושין. אומרים הרבה ואפילו פעם אין עושין - אלא סכין ספר ריקן. שהרי עפרון אומר: "השדה נתתי לך", "לך נתתיה", "נתתיה לך" שלש מתנות נאמרו כאן, ולבסוף - (ט"ז) "כסף עובר לסוחר". שהן הכל ודבריהן הכל וכל פעמיהן הכל, אבל הצדיקים הן אמת ודבריהן אמת וכל מעשיהן אמת.

רשב"ם י"א ד"ה והמערה אשר בו: אינך שואל כי אם המערה אשר בקצה השדה ובמכירתה, אני נותן לך במתנה כל השדה והמערה.

רשב"ן ט' ד"ה מערת המכפלה: ... והנה אברהם לא היה מבקש רק למכור לו המערה, כי היא בקצה השדה וישאר השדה לעפרון; והוא סורה לו דרך מוסר או מרמה שיתן לו השדה והמערה אשר בו, כי לא יתכן לאדם. נכבד כסוהו שתהיה לו המערה לאחוזת קבר, והשדה יהיה לאחר. ואברהם שמח בכך וקנה הכל בדמים שהזכיר לו.

אור החיים ד"ה לא אדוני: לא תקח המערה לבד אלא גם השדה

ועיין לדבריו עלון ההדרכה.

- (1) האם הוראת "נתן" בפסוק ט' שרה להוראתה בפ' י"א או יש לה שתי הוראות כאן וכאן? מהי דעת הפרשנים הנ"ל בשאלה זו?
- (2) במה אינן עפרון מסכים להצעתו של אברהם, לפי כל אחת מן הדעות הנ"ל?
- אא (3) היכן מצינו בפרקנו עוד ראייה שאומרים הרבה ואפילו פעם אין עושין?
- (4) מהיכן בספר בראשית לסדר הפוכו, שצדיקים אומרים פעם ועושין הרבה?

ו. י' ועפרון יושב בתוך בני חת.

רב סעדיה גאון, שם:

ונאמר: סאחר שהיה עפרון יושב בתוך בני חת, מהי התועלת לפנות בדברים אליהם חוץ ממנו? ונשיב ראשית: שלא יתנגדו לו, כמו שאמרנו, ואחר כך נאמר להודיענו, כי העדות על האדם קיימת, אם גם הוא אינו מדבר בעצמו, אלא שנאמרו הדברים בנוכחותו, ונאמר שם: הווי עליו עדים;

ר' אברהם בן הרשב"ם: אע"פ שהיה עפרון יושב בתוכם, פנה אברהם ע"ה בדבורו אל בני חת, שיבקשו לו סגנו דרך כבוד לו, על דרך האדיבות עם הגדולים, שלא יבקשו מהם בקשות אלא ע"פ אמצעי ביניהם, ובפרט אם המבוקש עולה ביוקר, כמו דבר זה.

- (1) מה ההבדל העקרוני שבין שתי תשובותיו של רס"ג מצד אחד ובין תשובתו של בן הרשב"ם מצד שני?
- (2) היכן מצינו בתורה ובגביאים אותה תופעה, "שלא יבקשו מן הגדולים בקשות אלא על פי אמצעי ביניהם"?
- (3) רב המפרשים מיישבים מטיחה זו בתשובה רביעית, התוכלה למצוא אותה?

ד. שאלות ברש"י:

- (1) י"א ד"ה נתתי לך: הרי היא כמו שנתתיה לך.
- י"ג ד"ה נתתי: מוכן הוא אצלי והוא י נתתי לך כבר.
- (2) ט"ו ד"ה בני ובני בני: בין שני אלהים כמובן מה היא השוה? לכלום! אלא הנח את האכר ואת מתך קבור!
- (א) מה קשה בשני הפסוקים?
- אא (ב) מה ראה רש"י לשנות בפרושו השני ולא פרש גם בפ' י"ג מו שפירש בי"א?
- אא (א) הקשה בעל צידה לדרך: מנה ליה לרש"י לומר "בין שני אלהים כמובן", אפשר פרושו "בין שני עשירים כמובן"?
- א (ב) בעל באר יצחק שואל: ולמה הוצרך רש"י להוסיף עוד: "אלא הנח את המכר".